

- Огуй О. Д. Системно-квантитативні аспекти полісемії німецькій мові (синхронія, діахронія та панхронія) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Д. Огуй. – К., 2000. – 37 с.
- Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : У 2-х кн. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. – 576 с.
- Таранець В. Г. Арії. Слов'яни. Руси : Походження назв Україна і Русь / В. Г. Таранець. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. – 296 с.
- Таранець В. Г. Матріархат і кам'яний вік у германців (за міфами «Старшої Едди») / В. Г. Таранець // Діахронія мови. – Одеса : «Друкарський дім», 2008. – С. 200-208.
- DUDEN. Die sinn- und sachverwandten Wörter / [hg. u. bearb. von W. Müller]. – Mannheim : Dudenverlag, 1986. – Bd. 8. – 800 S.
- Fakten / [Red. H. W. Schors, K. Vogel]. – Bönen : Kettler DruckVerlag, 2006. – 55 S.
- KLUGE. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / [bearb. von E. Seebold]. – Berlin : Walter de Gruyter, 1999. – 924 S.
- Synonymwörterbuch / [hg. von H. Görner u. G. Kempcke]. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1982. – 644 S.
- Tatsachen über Deutschland / [verant. Red. K. Römer]. – Gütersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1989. – 416, [4] S.
- WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache / R. Wahrig-Burfeind. – München : dtv, 2012. – 1152 S.
- (Матеріал надійшов до редакції 4.09.17)

УДК: 811.111:811.161.2:81'373.421

РОМАНЮК Н. М.

(Запорізький національний університет)

СИНОНІМІЯ ТА АНТОНІМІЯ В АРСЕНАЛІ МОВНИХ КЛІШОВАНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена загальній характеристиці мовної клішованої одиниці як явища, що самостійно функціонує. Поданий аналіз кліше на предмет визначення його спроможності до варіативності й наявності синонімічних та антонімічних рядів у кожній клішованій одиниці. Виділена спроможність МКО до синонімії, що проявляється у наявності таких пар: стилістичні симіляри, універби та мультіверби. Антонімія як семантична протилежність включає контрарні, контрадикторні та комплементарні відношення.

Ключові слова: кліше, мовна клішована одиниця, кліше-синоніми, кліше-антоніми, універби

Романюк Н. М. Синонимия и антонимия в арсенале языковых клишированных единиц в английском и украинском языках. В статье предоставлена общая характеристика языковой клишированной единицы как самостоятельного функционирующего явления. Был проведен анализ кліше для определения его способности к вариативности и наличия синонимических и антонимических рядов к каждой клишированной единицы. Выделена способность ЯКЕ к синонимии, что проявляется в наличии таких пар: стилистические симиляры, универбы и мультівербы. Антонимия как семантическая противоположность включает контрарные, контрадикторные и комплементарные отношения

Ключевые слова: кліше, языкова клишированная единица, кліше-синонимы, кліше-антонимы, универбы

Romaniuk N. M. Synonymy and Antonymy in the Store of Linguistic Clichéd Units of the English and Ukrainian Languages.

The article gives a brief analysis of theoretical works devoted to the peculiarities of linguistic cliché in the English and Ukrainian languages. The author focuses on the fact that LCU is at the point of intersection of the sciences, so it is considered as part of the phrasebook or as an element of the pattern of speech or business communication. Though linguistic cliché should be investigated as an independent phenomenon, a separate linguistic constitution, moreover it should be analyzed from the point of view of intercultural communication and stereotypical special standardized linguistic units. The major characteristic of LCU is the ability to variability, as well as the presence of synonymous and antonymous chains.

The factual material reflects the constitutional features of the English language units and their Ukrainian correspondences. So, synonyms include structural and stylistic similars, univerbs and multiverbs. LCU with the structure of the phrase and whole sentences retaining the motivational attributes of the nomination are structurally stylistic similars within the same lexical notion. LCU are disposed to the process of univerbalization when they move to the level of daily communication. With the help of a contractional truncation the LCU is replaced by a single component during the re-nomination.

Among the antonymous chains counter, contradictory and complementary pairs can be distinguished. Counter LCU nominate the opposite concepts between which one or more intermediate concepts are possible. When the relation between LCU is contradictory, the scope of species concepts constitutes the entire volume of generic notion, so there is no intermediate term between them. Complementary antonymous LCU designate two complementary species concepts that together form a generic term without intermediate links.

Key words: cliché, linguistic clichéd unit, clichéd synonyms, clichéd antonyms, univerbs

На сучасній стадії розвитку мовознавчої науки та активного розповсюдження англійської мови на різні цивілізації та мовні картини світу перед вченими постає завдання: як зберегти мовний арсенал власної культури та сприяти розширенню лексичного запасу такими засобами для спілкування, аби пришвидшити процес комунікації та користуватися заготовленими формулами іноземної мови. На цьому етапі на допомогу дослідникам приходять мовні клішовані одиниці (МКО).

Явище МКО є перехідним та знаходиться на перетині наук, оскільки вивчається з точки зору лінгвістики, фразеології, стилістики. На сьогодні чіткого окреслення поняття клішованої одиниці немає, бо його розглядають як частину фразеологічного словника або як елемент шаблонності усного мовлення чи ділового спілкування. Надання МКО характеру самостійного факту, визначення меж його функціонування та особливостей відкриє перед мовознавцями нові можливості в стандартизації спілкування та скасуванні бар'єрів міжмовної комунікації.

Дослідники МКО розглядають це явище з різних аспектів: одні приділяють увагу проблемі тлумачення самого терміна та типології (Sarah Marie-Madeleine, Ruth Amossy, Anne Herschberg-Pierrot, Armand Nina, Phi Nga Fournier), інші, окресливши місце МКО серед таких мовних засобів, як штамп, фразеологізм, термін, просте словосполучення, вивчають його функціонування в усіх дискурсах (Sarah Marie-Madeleine Anthony, Mihaela Mitu, Г. Сосунова, Н. Шарманова, О. Шаніна, В. Янчевська). Також роблять спроби класифікувати МКО за критеріями походження, виконання функцій у мовленні, семантикою та структурою (С. Лещак, Т. Ніколаєва, І. Сєдакова, В. Карнюшина, І. Загорулько).

Важко не погодитися з вітчизняними науковцями, які сприймають клішоване явище як самостійне, окреме лінгвістичне утворення й аналізують його з точки зору міжкультурної комунікації та стереотипних спеціальних стандартизованих мовних одиниць, які дозволяють зекономити мовленнєві зусилля, що спрощує взаємозв'язок між мисленням і говорінням [Карнюшина 2011; Загорулько 2013, с. 3]. Дії та вчинки носіїв певної мови в процесі їх спілкування неодноразово повторюються, а тому підлягають уніфікації. Саме тому основною характеристикою МКО є відтворюваність, що виявляється в її розпізнаваності, смисловій стандартності або шаблонності, синтаксичній єдності чи виконанні єдиної синтаксичної функції в мовленнєвому акті, в незмінності структури з можливістю варіювання форми [Сосунова 2014, с. 90].

Головною метою цієї роботи є надання загального образу МКО як одиниці, що самостійно функціонує, виділення бази клішованих одиниць, аналіз практичного матеріалу на предмет визначення його спроможності до варіативності та наявності синонімічних та антонімічних рядів у кожній МКО. Матеріалом для дослідження стали клішовані одиниці англійської та української мов, які були виділені методом суцільної вибірки зі словників різних типів (перекладних, фразеологічних, тематичних).

Вивчивши теоретичну базу з питання дефініції та ототожнення МКО з іншими мовними одиницями, наголосимо, що кліше як перехідному явищу в системі мови властиві критерії регулярності й частотності вживання готової формули в певних повторюваних комунікативних актах. Тому пропонуємо до клішованих одиниць віднести і фразеологічні сполучення, і вигуки, і стереотипні одиниці, і терміни, і загальні словосполучення, складові частини кожного з яких відзначаються суттєво більшою самостійністю, ніж фразеологічні зрощення і єдності, та не мають переносного значення.

Аналіз попередніх досліджень свідчить про те, що науковці присвячують свої праці проблемі синонімії та антонімії в межах розгляду функціонування термінів (Л. Гапонова, В. Даниленко, Т. Катиш, Т. Михайлова, Т. Петрова), фразеологізмів (Л. Корнієнко, Ю. Прадід, О. Скопненко, Т. Цимбалюк). Натомість питання синонімії та антонімії у сфері МКО детально розроблене та висвітлене не було. С. Лещак у своїй праці зазначає, що варіативність пов'язана із соціолектною та ідіолектною маркованістю [Лещак 2006, с. 45]. Дослідниця стверджує, що така маркованість характерна і клішованим словосполученням, однак їх варіативність є рідкісним явищем. Здебільшого вона дає можливість групувати клішовані одиниці за мотиваційними ознаками номінації та виділяти такі синонімічні групи: структурно-стилістичні симіляри, повні симіляри, стилістичні, соціо- та ідіолектні симіляри, або поліноми, універби, мультиверби. Такий підхід був узяти за основу нашого аналізу, проте дещо видозмінений через наявність прикладної бази не лише номінативних структур, але й дієслівних (фраз, речень).

У зв'язку з тим, що поняття «кліше» є узагальненим і містить у собі ознаки кожного із названих термінів, його домінуючою характеристикою як самостійної мовної одиниці є здатність до варіативності, а також наявність синонімічних і антонімічних рядів.

До синонімічних рядів належать такі:

1) в МКО зі структурою словосполучення та цілих речень при збереженні мотиваційних ознак номінації (при прямій чи повторній номінації) кліше є структурно-стилістичними симілярами в межах одного лексичного поняття: *To throw away opportunity*, *To throw away advantage* / *Втратити можливість*; *To have an appointment*, *To make an appointment* / *Призначити зустріч*; *For your information*, *For your guidance* / *До вашого відомо*; *To take actions*, *To batten down the hatches* / *Вживати заходів*; *To wriggle out of engagement*, *To wriggle out of responsibilities* / *Ухилятися від обов'язків*; *To tell goodbye*, *To bid somebody adieu* / *Говорити до побачення*; *To take account of*, *To take into account*, *To take into consideration* / *Брати до уваги*; *To amount to much*, *To add up* / *Мати сенс*; *To fasten on idea*, *To adhere to an opinion* / *Дотримуватися думки*; *To sort out a problem*, *To talk out a problem* / *Вирішувати проблему*; *To get down to business*, *To start up business*, *To branch out on one's own*, *To build up business* / *Розпочати справу*; *To fight back tears*, *To force back tears*, *To choke back tears* / *Стримувати сльози*; *To come forward with*, *To come in handy* / *Бути корисним*; *To bottle emotions up*, *To bottle feelings up* / *Стримувати почуття*; *To address yourself to something*, *To take cognizance of something* / *Звертати увагу на щось*;

2) у ході аналізу матеріалу була виокремлена синонімічна варіативність при тотожності МКО та похідних від них слів (універбів), що з'являються в процесі спрощення мови та економії мовних засобів. Зазвичай універбалізуються МКО, що переходять на рівень повсякденного спілкування, контрактивним усиченням, за допомогою якого МКО при повторній номінації замінюється лише одним компонентом (ядерним або периферійним), тоді як другий елемент усикається: *Free pardon* та *Pardon* / *Помилування*, *Action at law* та *Action* / *Позов*, *Postgraduate student* та *Postgraduate* / *Аспірант*, *Delivery service* та *Delivery* / *Доставка*, *To be at an end* та *To end* / *Закінчитися*, *To crack a joke* та *To joke* / *Жартувати*, *To cut a deal* та *To deal* / *Домовлятися*, *To throw doubt upon* та *To doubt* / *Сумніватися*, *To give support* та *To support* / *Підтримувати*, *To give a smile* та *To smile* / *Посміхнутися*, *To give a shout* та *To shout* / *Кричати*;

3) ще одним різновидом синонімічних відношень є мультивербізація, за допомогою якої відбувається процес заміни субстативних, дієслівних лексем рівноцінними словами та словосполученнями, в яких один елемент виконує роль показника категоріального значення, а другий розкриває власне лексичне значення всієї конструкції. У нашому дослідженні були виявлені ряди МКО, що утворилися за допомогою цього процесу, як повторні номінанти для вже попередньо номінованого лексичного поняття. Найчастіше мультивербізації за допомогою дієслівно-іменної конструкції піддаються процесуальні поняття, первинно номінованими дієсловами: *To fix attention on something* / *Зосередити увагу на чомусь* і *To focus on* / *Зосереджуватися*, *To lapse into unconsciousness* і *To fall into a faint* / *Втрачати свідомість* у порівнянні з *To black out* і *To flake out* / *Знепритомніти*, *To achieve success* / *Досягати успіху* і *To win through* / *Перемагати*, *To smooth away the problems* / *Залагоджувати проблеми* і *Sort out* / *Вирішити*, *To set one's hand on document* / *Підписувати документ* та *To sign up* / *Підписатися*. Зауважимо, що при мультивербізації МКО англійської мови складаються з фразових дієслів, які розглядаємо як єдине ціле, що відповідає українському дієслову.

Крім того, клішовані мультиверби містять у собі семи подієвості (тобто регулярності, самостійності), тоді як у первинному номінанті-дієслові, що позначає власне дію, такі семи відсутні: *To throw about* / *Витрачатися* (охоплює сему «суб'єкта, що виконує дію» і «власне відношення виконуваної дії до суб'єкта») і *To throw away money* / *Витрачати кошти* («здійснювати дію, ритуал, у якого є початок і кінець»). Аналогічні відношення в парах: *To kick up a fuss* / *Піднімати шум* та *To fuss about* / *Шуміти*, *To kick up a quarrel* / *Влаштовувати скандал* та *To quarrel over* / *Скандалити*, *To set aside money* / *Заощаджувати кошти* та *To set*

apart / *Заощаджувати*, *To take a try* / *Здійснити спробу* та *To try out* / *Спробувати*. Тому мультиверби – це не лише стилістичні або прагматичні синоніми первинних номінантів, а і їхні видові конкретизатори. Первинний номінант і мультиверб у мовленні можуть взаємозамінити одне одного: *To throw away advantage*, *To pass up opportunity* та *To throw away opportunity* з відповідником в українській мові *Втратити можливість*.

Антонімія як відношення семантичної протилежності, на нашу думку, також потребує детального аналізу, оскільки слугує головним структуротворчим елементом у системі категорійного апарату МКО. Беручи за основу семантичний критерій, антонімічними є МКО, у семантичних структурах яких наявні і спільні, і протиставлювані відмінні семи. Семантика таких клішованих одиниць зумовлює особливості їхньої сполучуваності та регулярність протиставлення в мовленні. За поняттєво-семантичними зв'язками, що виражають протиставлення членів опозиції їхньої градуальності / неградуальності, виокремлюємо такі типи дво- та багатокомпонентних аналітичних антонімічних пар МКО:

1) контрарні пари, МКО номінують такі протилежні поняття, між якими можливе одне або кілька проміжних понять, тобто в яких видові поняття складають лише частину обсягу спільного для них родового поняття й між ними можливе одне або кілька проміжних понять: *To be at variance* / *Розходитися в поглядах* – *To subscribe to opinion* або *To associate oneself with* / *Погоджуватися з думкою* (тут можлива дія *To carry on conversation* / *Вести перемовину*), *To be at law with one* / *Подати позов* – *To dismiss an action* / *Відхилити позов* (проміжним поняттям є *To take under advisement* / *Узяти на розгляд*), *Time has come!* / *Час прийшов!* – *Time will tell* / *Час покаже* (проміжне поняття – *It's about time!* / *Саме час!*); *To get over problem* / *Вирішувати проблему* – *There was nothing you could do about it* / *Нічого не можна було зробити* (між цими двома поняттями можливе ще одне: *It's a problem, that will only increase in time* / *Це проблема, яка з часом лише ускладниться*);

2) контрадикторні – відношення між членами яких є суперечними, або контрадикторними, обсяги видових понять становлять увесь обсяг родового поняття й між ними немає проміжного поняття: *Convicted person* / *Засуджений* – *Acquitted person* / *Виправданий*, *Adopted child* / *Прийомна дитина* – *Abandoned child* / *Відмовник* (дитина, від якої відмовилися), *To be for nothing in* / *Не відігравати ніякої ролі* – *To amount to much* / *Мати значення, бути значеннєвим*, *To break an agreement* / *Розірвати угоду* – *To be sold over a bargain* / *Укладати угоду*, *To build up confidence* / *Набувати впевненості* – *To be in a flurry* / *Зніяковіти*, *To come out ahead* / *Вийти на перше місце* – *To fall through* / *Зазнати поразки*, *To go to the wall* / *Зазнати невдачі* – *To make a hit* / *Мати успіх*, *Wasted labour* / *Марна праця* – *Sure thing* / *Надійна справа*, *To gulp back tears* / *Стримувати сльози* – *To dissolve into tears* / *Розплакатися*;

3) комплементарні антонімічні пари МКО позначають два взаємодоповнювальні видові поняття, що разом утворюють певне родові поняття без проміжних ланок: *Temporary address* / *Тимчасове місце проживання* – *Abiding place* / *Місце проживання*, *To push up prices* / *Підвищувати ціни* – *To make abatement* / *Знижувати ціну*, *Good character* / *Хороша репутація* – *Bad name* / *Погана репутація*, *Change for the best* / *Зміна на краще* – *Change for the worse* / *Зміна на гірше*, *The country house* / *Заміський будинок* – *Flat building* / *Багатоквартирний будинок*.

На нашу думку, при дослідженні будь-якого мовного явища необхідно вивчати всі можливі ознаки та способи функціонування, починаючи від особливостей його зовнішньої і внутрішньої структури і закінчуючи можливостями його поєднання з іншими елементами в процесі спілкування. Увесь потенціал лінгвістичних засобів, що знаходяться в мовній системі, певним чином структурується та типологізується. Синонімія та антоніміє є дуже важливими складниками в цьому процесі. Вони ж відіграють значну роль при визначенні МКО як самостійного явища та при створенні окремого місця для клішованої одиниці в системі інших мовних засобів.

Література

Загоруйко И. Языковые клише в блогосфере интернет-дискурса : функционально-прагматический аспект : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И. Загоруйко. – Ижевск, 2013 – 24 с.

Карнюшина В. Сопоставительный анализ английских и русских этикетных клише (на материале художественных текстов) : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В. Карнюшина. – М., 2011. – 24 с.

Лещак С. Языковые клише : прагматика, семантика и структура аналитических номинативных неидиоматических знаков в современном русском языке [Электронный ресурс] / С. Лещак. – Режим доступа : www.ujk.edu.pl/~leszczak/jazklisze.doc

Сосунова Г. А. Функционирование и семантическая характеристика языковых клише во французском языке : (на материале таможенного дискурса) / Г. А. Сосунова // Язык и культура. 2014. – № 2 (26). – С. 89-99.

(Матеріал надійшов до редакції 29.09.17)

УДК: 811.111-26'42:82-32

СУХОВА А. В.

(Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»)

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ НОВЕЛИ)

Статтю присвячено дослідженню інтертекстуальних зв'язків у художньому тексті, зокрема в англomовній новелі. Безпосередню увагу приділено вивченню різних форм і прагматичних функцій інтертекстуальності. У результаті проведеного аналізу виявлено, що в англomовній новелі явище інтертекстуальності спостерігається переважно на образно-символічному рівні композиції у формі ремінісценцій, цитат, алюзій, запозичень образів і мотивів з інших художніх текстів, а також покликань на певні предмети мистецтва. З'ясовано, що наявність інтертекстуальних зв'язків є однією з підстав розглядати англomовну новелу як синергетичну систему.

Ключові слова: інтертекстуальність, художній текст, англomовна новела, прагматична функція, образно-символічний рівень композиції, синергетична система.

Сухова А. В. Интертекстуальные связи в художественном тексте (на материале англоязычной новеллы). Статья посвящена исследованию интертекстуальных связей в художественном тексте, в частности в англоязычной новелле. Непосредственное внимание уделяется изучению разных форм и прагматических функций интертекстуальности. В результате проведенного анализа установлено, что в англоязычной новелле явление интертекстуальности наблюдается преимущественно на образно-символическом уровне композиции в форме реминисценций, цитат, аллюзий, заимствований образов и мотивов из других художественных текстов, а также ссылок на определенные предметы искусства. Выяснено, что наличие интертекстуальных связей является одним из оснований рассматривать англоязычную новеллу как синергетическую систему.

Ключевые слова: интертекстуальность, художественный текст, англоязычная новелла, прагматическая функция, образно-символический уровень композиции, синергетическая система.

Sukhova A. V. Intertextual Connections in a Fictional Text (On the Material of the English-Language Short Story). The article focuses on the research of intertextual connections in a fictional text, particularly in the English-language short story. Special attention has been paid to the study of various forms and pragmatic functions of intertextuality on the material of British and American short stories (19-20 centuries). The article suggests that any fictional text is not a finished product, as it is a channel of the endless communication process. It has been revealed that there could be communication not only between the participants of the fictional discourse – addresser and addressee, but also there are some connections between different texts. This phenomenon is called intertextuality, which is dialogic interaction of different text types. In the English-language short story intertextuality is observed mainly on the figurative-symbolic level of the composition. Intertextuality functions in the form of reminiscences, quotations, allusions, image and motive borrowings from other fictional texts and references to certain works of art. The results of the conducted analysis have shown that intertextuality promotes associative links expansion, implicit sense understanding or new sense generation, symbolic images creation, concepts reevaluation as well as cultural traditions preservation. Due to availability of intertextual connections the English-language short story is characterized as an open dissipative system that is one of the reasons to consider the above-mentioned type of text to be a synergetic system. The presented research is supposed to be a basis for deeper studying synergism of the English-language short story. Thus prospects for the further research are the analysis of intertextuality as a synergetic phenomenon and the diachronic development of the English-language short story style from the synergetic point of view.

Key words: intertextuality, fictional text, English-language short story, pragmatic function, figurative-symbolic level of the composition, synergetic system.

Мета статті полягає у вивченні англomовної новели в аспекті інтертекстуальності. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: опрацювання фактичного матеріалу дослідження, виявлення інтертекстуальних зв'язків у досліджуваному типі художнього тексту, окреслення специфіки встановлених у англomовній новелі інтертекстуальних зв'язків, подання прикладів з їх подальшим аналізом, з'ясування прагматичного потенціалу інтертекстуальності, формулювання висновків на основі проведеного аналізу.

Об'єктом дослідження є англomовна новела XIX-XX століть.

Предмет дослідження – інтертекстуальні зв'язки англomовної новели.